

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОРЕЛ ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 378.02.372.8(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ І
МЕНЕДЖЕРІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Запоріжжя – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут”.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України
РОМАНОВСЬКИЙ Олександр Георгійович,
Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”,
проректор з науково-педагогічної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
САВЧЕНКО Сергій Вікторович,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка,
ректор;

кандидат педагогічних наук, доцент
ЗАВЕРИКО Наталія Віталіївна,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри проблем керування
та соціальної педагогіки.

Захист дисертації відбудеться “6” квітня 2011 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.04 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б.

Автореферат розісланий “_____” березня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Облес

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід від тоталітарної до ліберальної моделі суспільного устрою, що відбувається в Україні останні 20 років, характеризується масштабними та динамічними змінами в політичній, економічній і соціальній сферах, які поступово змінюють стандарти трудової взаємодії в комерційних організаціях і установах. Еволюція характеру професійного співробітництва, з одного боку, привела до підвищення економічної ефективності таких установ, а з іншого – заклала підґрунтя для жорстко конкурентного, індивідуально-егоїстичного типу міжособистісних відносин. Особливо це стосується менеджерів і економістів, найбільш популярних у країні професій, інтерес до яких з боку молоді останнім часом значно перевищує можливі потреби. Інтеграція молодих спеціалістів цих напрямів до професійного середовища відразу після закінчення фахової підготовки вимагає наявності у них сукупності стійких особистісних характеристик, що гарантують збереження психічного, фізичного здоров'я та здатність до якісного виконання професійних функцій. Очевидно, що закладання основ професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів залежить від вищої школи, яка покликана формувати особистість, спроможну адекватно входити в існуючі соціальні системи.

Поліаспектність проблеми професійної соціалізації майбутніх менеджерів і економістів знайшла своє відображення в дослідженнях учених різних галузей. Широке коло філософських, соціологічних та психологічних питань розкрито в працях М. Вебера, Л. Виготського, Ф. Гіддінгса, У. Джеймса, Е. Дюркгейма, Е. Еріксона, К. Маркса, Г. Маркузе, А. Маслоу, Р. Мертон, Б. Скіннера, П. Сорокіна, Т. Парсонса, Е. Фромма, що є підґрунтям для загальнонаукового розуміння сутності феномену соціалізації особистості як детермінованого біологічною та індивідуально-психологічною природою людини процесу входження в ієрархічно вищу систему – суспільство.

Результати фундаментальних досліджень зазначених напрямів поступово конкретизуються в більш прикладних педагогічних моделях, у яких реалізовано авторські бачення успішної професійної соціалізації фахівців різних галузей за рахунок розвитку їх комунікаційної культури (М. Алексєєва-Вовк, А. Кирилова), насичення навчального процесу соціально-психологічними методами (Є. Воробйова), залучення студентів до вирішення соціально орієнтованих ситуацій (С. Голицин), оптимізації параметрів позанавчального середовища (Н. Грищенко, Л. Дябел), запровадження квазіпрофесійних і соціально-проектних типів навчальної діяльності (М. Колесникова, А. Краснопорова), удосконалення виховної роботи (Р. Мінзарипов, Н. Романова, Н. Савотіна, О. Севастянова) тощо.

На особливу увагу заслуговують спроби інтенсифікації процесу професійної соціалізації майбутніх фахівців адміністративно-економічної галузі, здійснені в працях Л. Бобко (використання педагогічного потенціалу позанавчальної діяльності), О. Вишневської, В. Діуліної (підвищення рівня культури студентів), Л. Бондаревої, О. Вострякова, О. Гребешкової (використання активних методів навчальної діяльності), Л. Данильчук (формування професійно-особистісного іміджу), О. Куліш,

В. Пілецького (підвищення рівня комунікативних компетенцій), Т. Поясок (формування психолого-педагогічних якостей), С. Тарасової (формування готовності до управлінської діяльності).

Проте численні локальні спроби оптимізації темпів та якості професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у ході фахової підготовки не дають адекватного та цілісного уявлення про сукупність необхідних і достатніх педагогічних умов, які б подолали існуючі в теорії і практиці суперечності професійної освіти, зокрема між:

- традиційною спрямованістю її змісту на набуття студентами здебільшого предметних знань, умінь і навичок та потребою комерційних організацій і установ у фахівцях з високим рівнем розвитку соціально-професійних якостей та ціннісних установок;

- підтримкою гуманного характеру взаємодії менеджерів і економістів у навчальних групах та очікуваним конкурентно-індивідуалістичним стилем професійної взаємодії в сучасних комерційних організаціях й установах;

- традицією інтеріоризації в навчально-виховному процесі ідеальних корпоративних норм, цінностей і зразків поведінки та реальними умовами професійної взаємодії.

Прагнення усунути перелічені суперечності, оптимально використовуючи матеріальні, особистісні та соціальні резерви навчально-виховного процесу вищої школи, детермінує актуальність розробки проблеми та обґрунтування педагогічних умов, які сприяють професійній соціалізації майбутніх економістів і менеджерів, що й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є частиною науково-дослідної роботи Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” М8702 “Розробка методології формування національної гуманітарно-технічної еліти” (номер державної реєстрації 0104U003019), у якій автор безпосередньо брав участь. Тема затверджена вченою радою Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (протокол № 5 від 20.01.2006 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 6 від 20.03.2007 р.).

Мета й завдання дослідження. *Мета* дослідження – наукове обґрунтування педагогічних умов ефективної професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів на етапі фахової підготовки.

Відповідно до мети поставлено такі *завдання* дослідження:

- 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у сучасних умовах;

- 2) дослідити зміст та особливості професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів;

- 3) визначити перспективні параметри інтенсифікації професійної соціалізації на етапі фахової підготовки;

4) обґрунтувати науково-педагогічні засади ефективної професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів під час професійної підготовки;

5) розробити методику оцінювання рівня соціалізації майбутніх фахівців економічних спеціальностей на етапі фахової підготовки;

б) експериментально перевірити ефективність застосування авторської моделі, яка передбачає створення педагогічних умов професійної соціалізації майбутніх менеджерів і економістів.

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх економістів і менеджерів.

Предмет дослідження – педагогічні умови професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів на етапі фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження: існуючий рівень професійної соціалізації майбутніх менеджерів і економістів у процесі фахової підготовки підвищиться за таких педагогічних умов:

– насичення навчально-виховного процесу інтенсивною взаємодією студентів з носіями відповідної професійної субкультури;

– спрямування навчально-виховного процесу на інтеріоризацію студентами норм, цінностей, зразків поведінки, набуття необхідних соціально-професійних якостей фахівця адміністративно-економічної галузі;

– відтворення істотних характеристик корпоративного середовища в ході педагогічно керованої квазіпрофесійної позааудиторної діяльності студентів.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у ході дослідження використано такі методи:

– *теоретичні:* аналіз філософської педагогічної та психологічної літератури з наступним узагальненням і систематизацією його результатів – для порівняння та зіставлення різних поглядів на проблему соціалізації особистості; аналіз сучасної практики та нормативних документів – для з'ясування особливостей професійної діяльності в адміністративно-економічній галузі, а також фахової підготовки майбутніх економістів і менеджерів; моделювання – з метою формалізації найбільш суттєвих характеристик процесу професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці;

– *емпіричні:* анкетування, інтерв'ювання, бесіди, спостереження, тестування, педагогічний експеримент – для перевірки ефективності авторської моделі і педагогічних умов інтенсифікації професійної соціалізації майбутніх менеджерів і економістів;

– *статистичні:* визначення середнього арифметичного і стандартного відхилення; ранжування; порівняння за критерієм Манна-Уїтні – для опрацювання і оцінювання експериментальних даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше:

– визначено й обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють інтенсивній професійній соціалізації майбутніх економістів і менеджерів на етапі професійного

навчання й передбачають: насичення навчально-виховного процесу інтенсивною взаємодією студентів з носіями відповідної професійної субкультури через упровадження контекстуально насичених педагогічних заходів, спрямованих на стимулювання фахової самоідентифікації; спрямування навчально-виховного процесу на інтеріоризацію норм, цінностей, зразків поведінки, набуття необхідних соціально-професійних якостей фахівця адміністративно-економічної галузі шляхом включення відповідних змістових модулів до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки; відтворення істотних характеристик корпоративного середовища в ході педагогічно керованої квазіпрофесійної позааудиторної діяльності студентів;

удосконалено:

– педагогічний зміст феномену професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів на етапі фахової підготовки як процесу і результату засвоєння й активного відтворення системи, норм, цінностей і зразків поведінки, що дають змогу найбільш повно та конструктивно реалізовувати власну природу в ході виконання професійних функцій;

– аудиторний і позааудиторний навчальний процес майбутніх економістів і менеджерів за рахунок упровадження авторської моделі, що інтегрує педагогічні засоби, методи й форми інтенсифікації професійної соціалізації студентів;

набуло подальшого розвитку:

– уявлення про актуальні соціально-професійні якості, необхідні для найбільш повного виявлення професійного та особистісного потенціалу майбутніх економістів і менеджерів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці тематичних планів модулів: “Економіка і управління як майбутня професія” дисциплін “Вступ до фаху” і “Професійна соціалізація фахівця адміністративно-економічної галузі” дисципліни “Етика ділового спілкування”; тематичного плану роботи школи кураторів; методики діагностики рівня професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів на етапі фахової підготовки.

Особистий внесок здобувача. Основні положення й висновки дисертації зроблено автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та положення, що становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Положення і висновки дисертації обговорювалися на засіданні кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (НТУ “ХПІ”) (2005–2010 рр.), а також на: 1) *міжнародних науково-практичних конференціях*: “Розвиток творчої особистості студента як суб’єкта педагогічної взаємодії” (м. Донецьк, 2007 р.); “Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти” (м. Ірпінь, 2007 р.); “Соціально-гуманітарні аспекти педагогіки вищої школи” (м. Харків, 2008 р.); “Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи”

(м. Київ, 2009 р.); “Соціально-економічний розвиток суспільств” (м. Харків, 2009 р.); “Переяславська рада і гармонізація українсько-російських відносин на сучасному етапі” (м. Харків, 2006–2009 рр.) і 2) *всеукраїнських наукових конференціях*: “Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи” (м. Харків, 2010 р.), “Педагогічна спадщина А.С. Макаренка в контексті сучасної гуманістичної освіти” (м. Суми, 2008 р.).

Результати дослідження впроваджено в освітній процес підготовки студентів економічних спеціальностей НТУ “ХП” (довідка № 324/8 від 28.05.2009 р.), Національного аерокосмічного університету (довідка № 17/1 від 11.04.2008 р.), Харківського національного університету сільського господарства ім. Петра Василенка (довідка № 7 від 26.12.2008 р.), Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (довідка № 14/1 від 21.01.2010 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 19 опублікованих працях, зокрема: 8 статей опубліковано у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, дві з яких видано у співавторстві.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, 2 додатків, розміщених на 3 сторінках, списку використаних джерел (207 найменувань, із них 5 – іноземними мовами), викладеного на 21 сторінці. Робота містить 14 таблиць і 4 рисунки на 13 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 192 сторінки, з них основного тексту – 161 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, розкрито сутність і рівень розробленості проблеми соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, гіпотезу й методи дослідження, розкрито його наукову новизну і практичну значущість, наведено дані щодо апробації та впровадження результатів.

У **першому розділі** – *“Теоретичні засади професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці”* – на підставі аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури визначено наукові основи змісту категорій “соціалізація особистості”, “професійна соціалізація особистості”; уточнено зміст категорії “професійна соціалізація майбутніх економістів і менеджерів”, узагальнено педагогічний досвід підвищення ефективності професійної соціалізації студентів.

На основі здійсненого в роботі аналізу теоретичних засад дослідження соціалізації особистості встановлено, що ця категорія є однією з базових у філософській, соціологічній, психологічній та педагогічній науках і має відмінності у трактуванні залежно від обраної траєкторії вивчення.

Визначено, що соціалізація у філософії виступає як необхідний процес і умова виконання людиною свого призначення як індивіда, особистості та індивідуальності через включення в систему відносин з іншими людьми (Арістотель, Г. Гегель,

К. Гельвецій, Л. Фейєрбах). При цьому характер соціалізації, на думку філософів, визначається суспільним ладом, який встановлює параметри самоактуалізації кожної особистості (А. Маслоу), а також вектори її соціалізації (Г. Маркузе, Е. Фромм).

У контексті соціології соціалізація людини постає, з одного боку, як процес адаптації особистості до суспільства під впливом його інститутів (Р. Дарнедорф, Е. Дюркгейм, К. Леві-Строс, Н. Луман, К. Маркс, Т. Парсонс, П. Сорокін, М. Фуко), а з іншого – як процес, детермінований “діалогом активностей” особистостей, їх внутрішніми потребами, якостями, цінностями (П. Блау, М. Вебер, Г. Гарфінкель, Ф. Гіддінгс, Ф. Знанецький, Ч. Кулі, Д. Мід, В. Томас, Д. Хоманс, А. Шюц).

У психології соціалізація розглядається як: процес входження окремої людини до суспільства, ініційований її несвідомими інстинктами і зумовлений пошуком шляхів уникнення “напруження” і пошуком “задоволення” (З. Фройд); наслідок суперечностей між внутрішніми властивостями людини і навколишнім середовищем (Е. Еріксон); адаптація до впливу соціального середовища за рахунок формування паттернів поведінки (Б. Скінер, Д. Келлі); результат розширення та перетворення життєвого простору (К. Левін); опредметнення людиною свого гуманістичного потенціалу (А. Маслоу), інтеріоризація соціального досвіду попередніх поколінь (Л. Виготський); моральне становлення особистості (Л. Кольберг).

У педагогічному дискурсі соціалізація виступає як процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості. При цьому педагогіка зосереджує зусилля на розробці й використанні методів формування певних соціальних якостей та рис у різних об’єктів педагогічного впливу, а також активному засвоєнню й відтворенню ними системи суспільних зв’язків. У педагогічному контексті феномен постає як результат впливу колективу (А. Залужний, А. Залкінд, А. Макаренко, С. Моложавий), як процес засвоєння соціального досвіду через спілкування (Ж. Піаже), як послідовна зміна процесів адаптації, інтеріоризації, активності (Ю. Прохоров).

У результаті міждисциплінарного аналізу явища соціалізації доведено, що соціалізація особистості – це процес і результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності (спілкування, навчання, праці, гри) і відносин у ході виконання соціальних функцій.

Визначені вище положення простежуються в контексті досліджень, присвячених різноманітним аспектам професійній соціалізації і професіоналізації особистості (Є. Зеєр, Є. Клімов, Б. Ломов, С. Макарова, І. Мітрофанова, Ю. Парунова, А. Пашков, Л. Тарасенко, В. Цвик та ін.), професійній соціалізації різних категорій студентів (М. Алексєєва-Вовк, Л. Боса, Є. Воробйова, С. Голіцина, Н. Грищенко, Л. Дябел, М. Колесникова, А. Кирилова, С. Макарова, М. Мігачова, Р. Мінзарипов, І. Мітрофанова, Н. Романова, Н. Савотіна, В. Сластьонін). На основі аналізу наукових праць зазначених авторів професійна соціалізація майбутніх економістів і менеджерів на етапі фахової підготовки визначена в дисертації як процес і результат засвоєння й активного відтворення системи норм, цінностей і зразків поведінки, що дають змогу

найбільш повно та конструктивно реалізовувати власну природу в ході виконання професійних функцій.

Аналіз наукових праць, присвячених професійній соціалізації майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в сучасних суспільних умовах (Л. Бобко, О. Вишневська, О. Востряков, О. Гребешкова, Л. Данильчук, В. Діуліна, О. Казачинський, О. Куліш, В. Пілецький, Т. Поясок, О. Смілянець, С. Тарасова), показав, що як економісти, так і менеджери здебільшого працюють у несприятливому конкурентному середовищі, створеному індивідуалістичними устремліннями колег. Інтеграція до цього середовища вимагає від майбутніх економістів і менеджерів наявності сукупності стійких професійних якостей, необхідних для виконання індивідуальних професійних функцій у тісному взаємозв'язку з іншими членами професійного співтовариства.

Відзначено, що в наукових дослідженнях професійні якості поділяють на особистісні – ті, що належать до внутрішньої діяльності (цінності, установки тощо), та операційні – такі, що стосуються зовнішньої діяльності. Зважаючи на це, у структурі професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів виділено особистісну та діяльнісну складові. В особистісній складовій інтегровано цінності, властивості, здібності, необхідні для професійної соціалізації; в операційній – поєднані специфічні вміння, потрібні для входження у професійний соціум.

Встановлено, що найважливішими чинниками процесу професійної соціалізації, що зумовлюють його хід і визначають характер, виступають агенти професійної соціалізації – соціальні суб'єкти, в безпосередній взаємодії з якими відбувається професійне становлення людини. Сукупність їхніх впливів утворює специфічне соціокультурне середовище.

Психологічними механізмами соціалізації взагалі і професійної соціалізації зокрема виступають такі психологічні процеси, як імпринтинг, інтеріоризація, рефлексія. До педагогічних механізмів входять: стихійне наслідування зразків і норм макро- і мікрокультури через контакти із соціальним середовищем, а також у процесі цілеспрямованої взаємодії людини із спеціально створеними інститутами суспільства. Синергетична дія означених психологічних і педагогічних механізмів веде до набуття майбутніми фахівцями стійких особистісних і операційних якостей, необхідних для інтеграції у професійну спільноту.

Основу для формування в майбутніх економістів і менеджерів цих якостей закладено в дослідженнях, присвячених питанням створення спеціального педагогічного середовища: гуманітарного (Г. Белугіна, В. Діуліна, Д. Доніка, Н. Дударева, Ф. Каган, В. Козирев, О. Колоницька, Р. Мінзарипов, Л. Петрова, З. Смирнова), соціокультурного (А. Мосіна), освітньо-виховного (С. Вертило, В. Кулешова, К. Приходченко), а також розробці конкретних активних засобів, що сприяють професійній соціалізації в рамках навчально-виховного процесу (І. Донченко, Т. Поясок, О. Севастянова, С. Чернета).

Аналіз педагогічного досвіду зазначених авторів дав змогу виділити перспективні напрями інтенсифікації професійної соціалізації студентів економічних

спеціальностей, серед яких: використання педагогічного потенціалу соціокультурного середовища вищого навчального закладу; корекція навчальних планів за рахунок розробки і впровадження контекстно зорієнтованих модулів; пролонговане інтерактивне спілкування з референтними групами; виконання студентами професійних ролей у квазіпрофесійних умовах; насичення навчального процесу активними методами навчання.

У **другому розділі** – *“Науково-педагогічні основи інтенсифікації професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці”* – подано модель професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці, яка включає комплекс педагогічних умов.

Науково-педагогічними передумовами розробки конкретних параметрів фахової підготовки майбутніх економістів і менеджерів, що забезпечать інтенсифікацію їхньої професійної соціалізації, у дисертації виступили окремі положення соціологічних, психологічних і педагогічних концепцій, зокрема положення:

- теорії референтних груп (Г. Хаймен, Р. Мертон, Т. Шибутані) про те, що наслідування людиною цінностей і норм поведінки відбувається, перш за все, на основі взаємодії з найближчим авторитетним оточенням, на основі якого виокремлено необхідні параметри взаємодії з агентами професійної соціалізації – викладачами, фахівцями, кураторами;

- культурно-історичного підходу (Л. Виготський), згідно з яким ключовим психологічним чинником засвоєння студентами традицій, цінностей, норм і досвіду професійної діяльності виступає інтеріоризація зовнішньої, соціально-символічної (іншими словами, сумісної з агентами професійної соціалізації та опосередкованої знаками) діяльності;

- соціологічної “теорії ролей” (У. Джемс, Ч. Кулі та Д. Мід, У. Томас), відповідно до якої основою успішної соціалізації людини є її підготовка до виконання суспільно-рольових функцій;

- контекстного підходу (А. Вербицький), згідно з яким для успішного входження у професійну спільноту в ході навчання необхідно створювати ситуації, що відтворюють особливості соціально-психологічної, а також операційної складових майбутньої професійної діяльності і виступають засобом освоєння її змісту, організаційних форм, цінностей і норм;

- особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання (К. Роджерс), відповідно до якого передбачено створення навчальних ситуацій, у яких студенти стикаються з важливими для них проблемами і питаннями, на фоні сприйняття їх педагогом “такими, якими вони є”.

Спираючись на визначений теоретичний фундамент, у дисертації експліковано такі педагогічні умови професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів:

- 1) насичення навчально-виховного процесу інтенсивною взаємодією студентів з носіями відповідної професійної субкультури через упровадження контекстуально насичених педагогічних заходів, спрямованих на стимулювання фахової самоідентифікації;

2) спрямування навчально-виховного процесу на інтеріоризацію норм, цінностей, зразків поведінки, набуття необхідних соціально-професійних якостей фахівця адміністративно-економічної галузі шляхом включення відповідних змістових модулів до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки;

3) відтворення істотних характеристик корпоративного середовища в ході педагогічно керованої квазіпрофесійної позааудиторної діяльності студентів.

Визначені педагогічні умови забезпечуються комплексом форм, методів і засобів професійної підготовки, підпорядкованих логіці підготовчого, теоретичного та практичного етапів педагогічного процесу, спрямованого на підвищення ефективності професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів, зокрема:

- підготовчий етап передбачає орієнтацію студентів на соціально-професійні зразки через спеціальні педагогічні заходи, спрямовані на їхню професійну самоідентифікацію. Основними методами і формами на цьому етапі є виїзні тематичні заняття з кращими представниками професії, написання твору-роздуму “Я і моя професія”, гра “Погляд у майбутнє”, аналіз галузевих посадових інструкцій; самостійна робота студентів з біографіями видатних економістів і менеджерів;

- теоретичний етап спрямований на набуття студентами знань про особливості професійної соціалізації фахівців економічної галузі. Педагогічними засобами цього етапу є лекції-есе, присвячені розкриттю сутності соціалізації особистості взагалі і професійної соціалізації зокрема, дискусії за методом “Прес”, метод кейсів, а також самостійна робота, спрямована на підготовку до практичних занять;

- практичний етап має за мету накопичення відповідних знань і досвіду соціально схвалюваної професійної поведінки шляхом використання в позааудиторному навчальному процесі методів і форм активного навчання, а також творчу реалізацію нагромадженого досвіду в умовах, максимально наближених до умов професійної діяльності. Основними засобами цього етапу виступатимуть рольові ігри під керівництвом кураторів, стажування на робочому місці, а також педагогічна підтримка самоврядування студентів.

Загальним результатом взаємного інтелектуального та практичного співробітництва педагогів, носіїв професійного досвіду та майбутніх менеджерів і економістів очікується базовий рівень соціально-професійних якостей, необхідних для функціонування у професійному співтоваристві.

Авторський задум втілено в моделі, яка зводить до єдиної системи мету, очікуваний результат, педагогічні умови, етапи професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці (рис. 1).

У **третьому розділі** – *“Дослідно-експериментальна робота з перевірки ефективності педагогічних умов професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці”* – наведено методiku оцінювання рівня професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів; висвітлено організацію та зміст констатувального і формувального експериментів з перевірки ефективності розроблених педагогічних умов; проаналізовано результати цих експериментів.

Рис. 1. Модель професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці

За результатами пілотажного дослідження визначено такі провідні соціально-професійні якості майбутніх економістів і менеджерів, які необхідні для набуття ними стійкого стану, що характеризується цілісністю, передбачуваністю, соціальною спрямованістю поведінки під час виконання професійних функцій: відповідальність – право та обов'язок нести відповідальність за свої вчинки і дії, взяті на себе зобов'язання; комунікабельність – здатність встановлювати контакти, зв'язки, відносини; терпимість – відсутність агресії до людей з відмінним складом думок або дій; компетентність – наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної професійної діяльності; принциповість – сформованість і дотримання власних норм поведінки; стресостійкість – адекватність поведінки в умовах стресу, викликаного ускладненням взаємовідносин із колегами, невдачами в роботі тощо; обов'язковість – єдність слова і діла; працелюбство – позитивне ставлення до процесу трудової діяльності; самостійність – незалежність, здатність без підказки або вказівки приймати і реалізовувати професійні рішення, здатність до вчинків; моральна стійкість – відповідність вчинків суспільним моральним нормам; чесність – недвозначність задумів і вчинків, шляхетність, чиста совість; мобільність – здатність швидко переключатися з одного виду діяльності на інший.

Ці якості розглядаються в дисертації як показники професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів. На основі визначених провідних соціально-професійних якостей майбутніх економістів і менеджерів виокремлено особистісний і діяльнісний оцінні критерії.

На основі визначених критеріїв і показників розроблено методику оцінювання рівня професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів, яка включає: інструкції експертам, інструментарій на основі табличного процесора Excel, кваліметричний апарат обчислення індексу професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів, порогові значення рівнів професійної соціалізації студентів ($\leq 0,35$ – низький; $0,36-0,67$ – середній; $0,68-1,00$ – базовий рівень).

На основі результатів використання зазначеної методики, а також педагогічних спостережень було виведено описові характеристики типологічних груп студентів, які відповідали низькому, середньому і базовому рівням професійної соціалізації.

Студенти першої групи характеризуються: безвідповідальністю; невмінням встановлювати комунікацію, зв'язки, відносини з іншими людьми; агресією до тих людей, склад думок або дій яких відрізняється від їхнього; недостатністю знань і досвіду, що необхідні для ефективної професійної діяльності; безпринципністю (відсутністю сформованості і недотриманням власних норм поведінки); неадекватністю поведінки в умовах стресу, викликаного ускладненням взаємовідносин з одногрупниками та викладачами, невдачами в навчанні (роботі); необов'язковістю (наявні розбіжності між словами і вчинками); негативним ставленням до процесу майбутньої трудової діяльності, що виявляється у відсутності активності, ініціативності, сумлінності, захопленості і задоволеності навчанням, а також бажання працювати за спеціальністю; відсутністю самостійності в думках та вчинках, орієнтації деяких вчинків на суспільні моральні норми; нечесністю; невмінням швидко переключатися з одного виду діяльності на інший.

Студенти другої групи характеризуються відповідальністю за свої дії тільки за таких обставин, що змушують до цього; ситуативними здібностями встановлення комунікації, зв'язків і відносин з іншими людьми; відсутністю чіткої позиції стосовно тих людей, склад думок або дій яких відрізняється від їхнього; наявністю професійних знань на фоні недостатньої сформованості відповідних умінь; нестійкими принципами (ситуативним дотриманням власних норм поведінки); непередбачуваністю поведінки в умовах стресу, викликаного ускладненням взаємовідносин з одногрупниками та викладачами, невдачами в навчанні (роботі); сумлінністю у виконанні зобов'язань, які пов'язані здебільшого з такими сферами, як кар'єра, забезпечення матеріального достатку тощо; нейтральним ставленням до процесу майбутньої трудової діяльності; вираженою залежністю в думках та вчинках від людей, чий авторитет не викликає сумніву; орієнтація більшості вчинків на суспільні моральні норми; чесністю у випадках, коли її прояв не потребує зусиль; недостатньою здатністю швидко переключатися з одного виду діяльності на інший.

Студенти третьої групи характеризуються: відповідальністю за свої обов'язки і вчинки; здатністю встановлювати контакти, зв'язки, стосунки з іншими людьми; відсутністю агресії до тих людей, чий склад думок або дій відрізняється від їхнього; наявністю знань і досвіду, необхідних для ефективної професійної діяльності; сформованістю і дотриманням власних норм поведінки; адекватністю поведінки в умовах стресу, викликаного ускладненням взаємовідносин із колегами, невдачами в роботі; єдністю слова і діла; позитивним ставленням до процесу майбутньої трудової діяльності, що виявляється в активності, ініціативності, сумлінності, захопленості і задоволеності процесом праці, а також бажанні працювати за спеціальністю; самостійністю, незалежністю в думках та вчинках; відповідністю вчинків суспільним моральним нормам; недвозначністю задумів і вчинків, шляхетністю, чесністю; здатністю швидко переключатися з одного виду діяльності на інший.

Метою констатувального експерименту (2006 р.) стало дослідження стану професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів. Експеримент проводився на базі НТУ "ХПІ", Національного аерокосмічного університету, Харківського національного університету сільського господарства ім. Петра Василенка, Харківського торговельно-економічного інституту. У констатувальному експерименті брали участь 285 студентів перших та четвертих курсів економічних і управлінських спеціальностей. У ході експерименту використовувалися такі методи: анкетування, експертне оцінювання з використанням розробленої діагностичної методики, педагогічне спостереження, бесіди зі студентами.

Констатувальний експеримент хоча і виявив позитивну динаміку рівня професійної соціалізації студентів у процесі професійної підготовки, але її темпи не гарантують "безболісне" входження у професію. Так, найбільша кількість студентів на I курсі мала низький рівень професійної соціалізації (49,6%). До високого рівня була віднесена лише невелика група респондентів (5,04%). Серед студентів IV курсу спостерігалось збільшення кількості студентів з базовим рівнем (10,07%) і зменшення кількості студентів з низьким рівнем (42,12%) професійної соціалізації. Водночас

самооцінка рівня професійної соціалізації більшості студентів економічних спеціальностей за переважною кількістю показників не залежала від курсу, на якому студент навчається. Виняток становили такі показники, як “відповідальність”, “терпимість”, “компетентність”, “самостійність”, за якими самооцінка студентів IV курсу дещо вища, ніж у студентів I курсу.

Результати констатувального експерименту, з одного боку, засвідчили позитивний вплив навчання у ВНЗ на професійну соціалізацію особистості, а з іншого – вказали на низькі темпи останньої під впливом навчально-виховного процесу. Це детермінувало проведення формульованого експерименту з метою перевірки ефективності розроблених педагогічних умов та авторської моделі.

На початку формульованого експерименту (2005–2009 рр.) було визначено дві експериментальні (Ег1 та Ег2) і дві контрольні (Кг1 і Кг2) групи. Ег1 стала група ЕП₁-06 спеціальності 6.030504 – Економіка підприємства Харківського торговельно-економічного інституту (25 студентів: 10 чоловіків, 15 жінок). Ег2 – група МА₂-06 спеціальності 6.030601 – Менеджмент організацій того самого ВНЗ (23 студенти: 9 чоловіків, 14 жінок). Як Кг1 виступила група ЕК-05 Б спеціальності 6.030504 – Економіка підприємства НТУ “ХП” (26 студентів: 18 чоловіків, 8 жінок), а Кг2 – група 611 М спеціальності 6.030601 – Менеджмент організацій Національного аерокосмічного університету (24 студенти: 22 чоловіків, 2 жінки).

Студенти Кг1 та Кг2 під час усього терміну навчання займалися за традиційними програмами. Навчальний процес Ег1 та Ег2 був модифікований відповідно до авторської моделі. За рівнем підготовленості студентів, контингентом, матеріально-технічними умовами навчання, рівнем кадрового забезпечення, а також термінами підготовки групи не мали суттєвих відмінностей.

Системна реалізація в навчально-виховному процесі описаних вище педагогічних умов значно підвищила рівень професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів експериментальних груп (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів, %

Рівень професійної соціалізації	Ег1		Ег2		Кг1		Кг2	
	Перша оцінка	Друга оцінка	Перша оцінка	Друга оцінка	Перша оцінка	Друга оцінка	Перша оцінка	Друга оцінка
Низький	48,00	8,00	43,48	8,70	50,00	42,31	41,67	37,50
Середній	44,00	32,00	43,48	34,78	38,46	38,46	45,83	41,67
Високий	8,00	60,00	13,04	56,52	11,54	19,23	12,50	20,83

Статистична перевірка результатів формульованого експерименту здійснювалася за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні для незалежних вибірок. У результаті порівняння з’ясовано, що на початку експерименту статистично достовірних відмінностей у кількості студентів з низьким, середнім і базовим рівнем професійної соціалізації між експериментальними і контрольними групами не було.

Наприкінці експерименту були відзначені відмінності на рівні значущості $p \leq 0,05$ між Ег1 та Кг1, Ег1 та Кг2, Ег2 та Кг1, Ег2 та Кг2. При цьому статистично значущих відмінностей між Ег1 та Ег2, а також між Кг1 та Кг2 не виявлено.

Шляхом порівняння результатів самооцінки рівня професійної соціалізації студентів встановлено, що в експериментальних групах самооцінка за окремими показниками загалом була вища, ніж у контрольних групах. При цьому в Ег1 спостерігається тенденція до більш високої самооцінки, ніж у Ег2. Цей факт ми пов'язуємо з тим, що група Ег1 складалася з економістів, де професійна діяльність більше пов'язана з аналізом різноманітних даних і меншою мірою – зі спілкуванням. На відміну від Ег1, Ег2 складалася з майбутніх менеджерів, професійна діяльність яких пов'язана з управлінням людьми. Майбутні менеджери Ег2 вважали себе дещо менш професійно зрілими, оскільки ще не знайшли підтвердження своєї професійної значущості в реальному управлінні підприємством.

Разом з істотним підвищенням рівня професійної соціалізації у студентів експериментальних груп було відзначено загальну активізацію навчально-пізнавальної діяльності, що виявилось у помітному підвищенні рівня їхньої академічної успішності порівняно зі студентами контрольних груп. Так, якщо середній бал на III курсі за результатами весняної сесії 2008/09 навчального року становив для контрольних груп 3,87, то для експериментальних груп він дорівнював 4,12. На початку експерименту, за результатами весняної сесії 2005/06 навчального року, середній бал був 3,64 та 3,59, відповідно.

Таким чином, результати, отримані під час формувального експерименту, засвідчили інтенсифікацію професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів в експериментальних групах.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено питання підвищення ефективності професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці. Отримані результати підтверджують положення гіпотези, а досягнута мета та виконані завдання дослідження є основою для таких висновків.

1. Аналіз філософської, психологічної, соціологічної літератури дав змогу розглядати соціалізацію особистості як процес і результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності, спілкування і відносин у ході виконання соціальних функцій.

Соціалізація особистості в найширшому розумінні передбачає включення у трудові відносини, громадську активність, уміння адаптуватися до соціально-економічних змін, готовність до колективної взаємодії, сімейного життя під впливом керованих і некерованих зовнішніх – соціальних і внутрішніх – психологічних факторів, спрямованих на засвоєння індивідом культурних цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих конкретному суспільству.

2. У загальній структурі соціалізації майбутніх економістів і менеджерів важливого значення набуває професійна соціалізація, яка розглядається як процес і результат засвоєння й активного відтворення системи норм, цінностей і зразків поведінки, що дадуть їм змогу функціонувати як плідним членам професійного співтовариства.

Результат професійної соціалізації найбільш адекватно може бути представлений через рівень професійних якостей, що зумовлюють успішність входження у професійну спільноту.

3. Теоретично обґрунтовано, що ефективність професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів суттєво підвищиться в разі запропонованої модифікації аудиторної і позааудиторної діяльності студентів відповідно до авторської моделі, яка включає такі педагогічні умови:

- насичення навчально-виховного процесу інтенсивною взаємодією студентів з носіями відповідної професійної субкультури;
- спрямування навчально-виховного процесу на інтеріоризацію студентами норм, цінностей, зразків поведінки, набуття необхідних соціально-професійних якостей фахівця адміністративно-економічної галузі;
- відтворення істотних характеристик корпоративного середовища в ході педагогічно керованої квазіпрофесійної позааудиторної діяльності студентів.

4. На основі визначених провідних соціально-професійних якостей майбутніх економістів і менеджерів виокремлено особистісний і діяльнісний оцінні критерії професійної соціалізації майбутніх менеджерів і економістів.

Показниками особистісного критерію є відповідальність, терпимість, принциповість, моральна стійкість, чесність. Показниками діяльнісного критерію виступають комунікабельність, компетентність, стресостійкість, обов'язковість, працелюбство, самостійність, мобільність.

Оцінювання професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів за цими критеріями і показниками доцільно проводити за розробленою авторською методикою, яка включає: інструкції експертам, інструментарій на основі табличного процесора Excel, кваліметричний апарат обчислення індексу професійної соціалізації, порогові значення й описові характеристики низького, середнього та базового рівнів професійної соціалізації студентів.

5. У ході констатувального експерименту встановлено, що без спеціально організованого і цілеспрямованого педагогічного впливу, тільки за рахунок традиційних методик навчання і виховання рівень професійної соціалізації студентів зростає, але кількісні характеристики цієї динаміки незначні, що зумовлює необхідність інтенсифікації професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів за рахунок упровадження авторської моделі, яка інтегрує доцільні педагогічні умови.

6. На основі аналізу отриманих у формувальному експерименті даних доведено, що системна реалізація в навчально-виховному процесі авторської моделі й визначених педагогічних умов сприяла інтенсифікації професійної соціалізації

майбутніх економістів і менеджерів. Зокрема, у результаті порівняння за критерієм Манна-Уїтні з'ясовано, що на початку експерименту статистично достовірних відмінностей у кількості студентів з низьким, середнім і високим рівнем професійної соціалізації між експериментальними і контрольними групами не було. Наприкінці експерименту були відзначені відмінності на рівні значущості $p \leq 0,05$ між Ег1 та Кг1, Ег1 та Кг2, Ег2 та Кг1, Ег2 та Кг2. При цьому статистично значущих відмінностей між Ег1 та Ег2, а також між Кг1 та Кг2 не виявлено.

Крім того, аналіз результатів анкетування студентів показав, що в експериментальних групах самооцінка професійної соціалізації за окремими показниками загалом вища, ніж у контрольних групах. При цьому встановлено суб'єктивно нижчий рівень професійної соціалізації майбутніх менеджерів Ег2, ніж економістів з Ег1, що пояснюється відсутністю підтвердження в них власної професійної значущості в реальному управлінні підприємством.

Додатковим свідченням ефективності впроваджених педагогічних умов є загальна активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів Ег порівняно з Кг.

Таким чином, результати експериментального дослідження свідчать про підвищення ефективності професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у результаті створення у фаховій підготовці педагогічних умов, реалізованих відповідно до авторської моделі, що доводить правильність висунутої на початку дослідження гіпотези.

Подальшої наукової розробки потребують питання визначення змісту ефективних педагогічних технологій підвищення ефективності професійної соціалізації студентів інших спеціальностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Орел В.В. Іноземна мова як чинник соціалізації та формування професійних якостей особистості фахівця в галузі міжнародної економіки / В.В. Орел // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2006. – № 1. – С. 35–41.
2. Орел В.В. Проблеми взаємодії особистості й соціального середовища / В.В. Орел // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2006. – № 3. – С. 20–25.
3. Орел В.В. Сутність економічної соціалізації / В.В. Орел // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2007. – № 2. – С. 146–154.
4. Орел В.В. Формування економічної свідомості і ставлення до грошей у процесі соціалізації особистості / В.В. Орел, Л.О. Рябченко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. – 2007. – № 16. – С. 376–382. (*Особистий внесок: досліджено питання ролі грошей у процесі соціалізації молоді*).
5. Орел В.В. Особистісно орієнтований підхід до виховання студентів / В.В. Орел // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – № 24. – С. 65–70.

6. Орел В.В. Організація ефективного розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього фахівця / О.С. Пономарьов, Л.О. Рябченко, В.В. Орел // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – 2008. – № 19. – С. 448–454. (*Особистий внесок: досліджено питання ролі пізнавальної діяльності в соціалізації особистості*).

7. Орел В.В. Соціальний досвід як джерело індивідуалізації особистості / В.В. Орел // Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. – К. : Політехніка, 2009. – № 3 (27). – Ч. 2. – С. 147–151.

8. Орел В.В. Теоретико-педагогічні підвалини соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці / В.В. Орел // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – № 8 (61). – С. 335–340.

Статті в інших виданнях

9. Орел В.В. Спілкування як сфера реалізації соціального розвитку особистості / В.В. Орел // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2006. – Вип. 12. – С. 306–312.

10. Орел В.В. Соціалізація особистості як педагогічна проблема / В.В. Орел // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2009. – Вип. 21 (25). – С. 340–351.

Тези конференцій

11. Орел В.В. Иностранный язык как фактор социализации и формирования профессиональных качеств личности специалиста в области международной экономики / В.В. Орел // Развитие творческой личности студента как субъекта педагогической взаимодействия : тезисы доп. междунар. науч. конф. – Донецьк, 2007. – Вип. 1. – С. 409–410.

12. Орел В.В. Проблеми взаємодії особистості й соціального середовища / В.В. Орел // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : тезисы доп. междунар. науч. конф. – Ірпінь, 2007. – С. 220–222.

13. Орел В.В. Реформування духовної культури в системі вищої освіти / В.В. Орел // Соціально-гуманітарні аспекти педагогіки вищої школи : тезисы доп. междунар. науч. конф. – Х. : ХДАДМ, 2008. – С. 117–118.

14. Орел В.В. Дослідження процесів соціалізації особистості студента в роботах російських та українських педагогів / В.В. Орел // Переяславская Рада, ее историческое значение и перспективы развития восточнославянской цивилизации : тезисы доп. междунар. науч. конф. – Х., 2008. – С. 73–78.

15. Орел В.В. Особливості економічної соціалізації студентів в ринкових умовах / В.В. Орел // Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи : тезисы доп. междунар. науч. конф. – К., 2009. – С. 60.

16. Орел В.В. Оволодіння іноземною мовою у процесі комплексної професійної підготовки студентів / В.В. Орел // Соціально-економічний розвиток суспільств : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., 12–14 листопада 2009 р. – Х. : ХТЕІ КНТЕУ, 2009. – С. 317.

17. Орел В.В. Самостійна робота студентів при оволодінні іноземною мовою в процесі професійної підготовки фахівця / В.В. Орел // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи : зб. матеріалів конф. – Х. : ХДАДМ, 2010. – С. 296–297.

Навчально-методичні матеріали

18. Орел В.В. Методи соціалізації майбутніх фахівців з економіки і менеджменту / В.В. Орел // Основи педагогіки і психології : метод. вказ. для студентів економічних спеціальностей НТУ “ХП” / О.Г. Романовський, В.В. Орел, Л.О. Рябченко. – Х. : НТУ “ХП”, 2010. – 39 с. (*Особистий внесок: систематизовано форми й засоби підвищення ефективності професійної соціалізації у фаховій підготовці економістів*).

19. Орел В.В. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх економістів / В.В. Орел // Основи педагогіки і психології : метод. вказ. для студентів економічних спеціальностей / О.Г. Романовський, В.В. Орел, Л.О. Рябченко. – Х. : НТУ “ХП”, 2010. – 34 с. (*Особистий внесок: надано методичний матеріал з підвищення ефективності професійної соціалізації у фаховій підготовці економістів і менеджерів*).

АНОТАЦІЯ

Орел В.В. Педагогічні умови соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2011.

У дисертації розглянуто питання професійної соціалізації майбутніх менеджерів і економістів на етапі професійної підготовки у вищому навчальному закладі. У роботі уточнено поняття “соціалізація особистості”, “професійна соціалізація майбутніх економістів і менеджерів”. Проведено аналіз варіантів інтенсифікації професійної соціалізації майбутніх менеджерів та економістів у педагогічних дослідженнях. Визначено критерії і показники професійної соціалізації майбутніх економістів та менеджерів, наведено описові характеристики та методики оцінювання рівня їх професійної соціалізації. Встановлено, що існуючі кількісні та якісні характеристики динаміки професійної соціалізації студентів у цілому незадовільні. Розроблено модель інтенсифікації професійної соціалізації майбутніх економістів і менеджерів у фаховій підготовці, яка включає комплекс доцільних педагогічних умов. Експериментально перевірено ефективність розробленої моделі і визначених педагогічних умов.

Ключові слова: соціалізація, професійна соціалізація, модель, педагогічні умови, майбутні економісти, майбутні менеджери.

АННОТАЦІЯ

Орёл В.В. Педагогические условия социализации будущих экономистов и менеджеров в профессиональной подготовке. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученого звания кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Классический приватный университет. – Запорожье, 2011.

В диссертации рассматриваются вопросы профессиональной социализации менеджеров и экономистов на этапе обучения в вузе.

Уточняется содержание понятий “социализация личности”, “профессиональная социализация”. Дано авторское определение понятия “профессиональная социализация будущих экономистов и менеджеров”, которая рассматривается как процесс и результат освоения и активного воспроизведения системы, норм, ценностей и образцов поведения, которые позволяют наиболее полно и конструктивно воплощать собственную природу в ходе выполнения профессиональных функций.

Выделены перспективные направления интенсификации профессиональной социализации студентов экономических специальностей, среди которых: усовершенствование содержания профессиональной подготовки путем введения новых модулей; пролонгированное интерактивное общение с референтными группами; выполнение профессиональных ролей в квазипрофессиональных условиях; внедрение в учебный процесс активных и интерактивных методов обучения.

Разработана модель педагогического процесса интенсификации профессиональной социализации будущих экономистов и менеджеров в профессиональной подготовке, которая включает такие педагогические условия: насыщение учебно-воспитательного процесса интенсивным взаимодействием студентов с носителями соответствующей профессиональной субкультуры; направление учебно-воспитательного процесса на интериоризацию студентами норм, ценностей, образцов поведения, приобретение необходимых социально-профессиональных качеств специалиста административно-экономической отрасли; воспроизведение существенных характеристик корпоративной среды в ходе педагогически управляемой квазипрофессиональной внеаудиторной деятельности студентов.

Представлены критерии и показатели профессиональной социализации, на основе которых разработана и апробирована методика определения уровня профессиональной социализации будущих экономистов и менеджеров; приведены описательные характеристики низкого, среднего и базового уровней профессиональной социализации будущих экономистов и менеджеров.

В ходе констатирующего эксперимента установлено, что без целенаправленного педагогического воздействия уровень профессиональной социализации будущих экономистов и менеджеров в ходе профессиональной

подготовки растет, но количественные характеристики этой динамики незначительны, что обусловило актуальность внедрения авторской модели интенсификации профессиональной социализации в учебно-воспитательный процесс.

В диссертации подробно описаны логика и ход экспериментальной проверки выдвинутой в начале исследования гипотезы. Полученные в ходе формирующего эксперимента данные обрабатываются и анализируются с помощью методов математической статистики.

На основе результатов опытно-экспериментальной работы делается вывод, что обеспечение разработанных педагогических условий приводит к повышению уровня профессиональной социализации будущих экономистов и менеджеров.

Результаты исследования внедрены в учебно-воспитательный процесс нескольких высших учебных заведений Украины.

Перспективным направлением дальнейшего научного поиска определена разработка технологий интенсификации профессиональной социализации студентов специальностей, не связанных с администрированием и экономикой.

Ключевые слова: социализация, профессиональная социализация, модель, педагогические условия, будущие экономисты, будущие менеджеры.

ANNOTATION

Orel V.V Pedagogical conditions of socialization of future economists and managers in professional preparation. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Classic Private University. – Zaporizhzhya, 2011.

The matters of professional socialization of future managers and economists at the stage of professional preparation in high school are described. The notions of “personality socialization”, “professional socialization of future economists and managers” are clarified. The intensification variants of professional socialization of future managers and economists in the pedagogical researches are analysed. The criteria and indicators of professional socialization of future economists and managers are determined, the characteristics and methods in the evaluation levels of their professional socialization are described. It is found out that in general the existing quantitative and qualitative dynamic characteristics of the professional socialization of students unsatisfactory. The model of intensification of professional socialization of future economists and managers in professional preparation is created. It includes a set of appropriate pedagogical conditions. The efficacy of certain pedagogical model and determined pedagogical conditions is checked with the help of experiments.

Keywords: socialization, professional socialization, model, pedagogical conditions, future economists, future managers.

ОРЕЛ ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІ МАЙБУТНІХ
ЕКОНОМІСТІВ І МЕНЕДЖЕРІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Підписано до друку 02.03.2011. Формат 60×84/16. Папір друкарський.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Зам. № 59-11-АГ. Тираж 100 прим.

Виготовлено на поліграфічній базі Класичного приватного університету
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б